

Prikaz
Priljubeno 27. 09. 1989.

Dr., dr. h. c. TIBOR KARPATI, Ekonomski fakultet Osijek

Dr. France Černe: JUGOSLOVANSKO SAMOUPRAVNO GOSPODARSTVO V TEORIJI IN PRAKSI, ČGP »Delo« TOZD Gospodarski vestnik, Ljubljana 1989.

U izdanju ČGP Delo TOZD Gospodarski vestnik TOZD Delavska enotnost, Ljubljana, izašlo je spomenuto znanstveno djelo poznatog i cjenjenog našeg znanstvenika. Knjigu je sufinancirao »Marksistički center 3 ZKS »in« Kulturna skupnost Slovenije«.

Dr. France Černe redovni je profesor na Ekonomskom fakultetu u Ljubljani, gdje na katedri političke ekonomije predaje »Analizu ekonomskih sistema«. On je u nas jedan od najpriznatijih ekonomskih znanstvenika i zapaženi društveni radnik. Član je Društva ekonomista od njegovih prvih dana. Bio je i predsjednik Saveza ekonomista Jugoslavije. Član je Znanstvene sekcije društva. Predavač je na nekoliko jugoslavenskih postdiplomskih studija, sudionik na mnoštvu jugoslavenskih i međunarodnih simpozija, gdje se njegova riječ prihvaćala s velikom pažnjom i uvažavanjem zbog njegovog znanstvenog pristupa i argumentiranih stavova. U krugu ekonomista spada u grupu onih koji svojim beskompromisnim stavom visoko dižu stijeg ekonomske znanosti u ovoj našoj kompromisnoj situaciji nauke i politike.

I.

1) Sama knjiga sadrži znanstvenu kritiku jugoslavenskog samoupravnog društva. Ima 420 stranica i štampana je na slovenskom jeziku.

Knjiga je podijeljena u tri dijela i ima slijedeći sadržaj:

Prvi dio: Karl Marx — Njegova teorija i jugoslovenska samoupravna praksa.

K. Marx, naš teoretični svetovalec, kritik in »zavajalec« — v kakšem pomenu?; Ali je Marxova analitična metoda še »pravilna«, ali jo pravilno razumemo, kako jo razumeti...; Problematizacija Marxove metode (kritike) politične ekonomije; Marxova splošna družbenoekonomska razvojna in ureditvena teorija ter njena problematizacija...; Marxova splošna družbenoekonomska razvojna in ureditvena teorija ter spreminjanje (političnoekonomske) vede o ureditvi »prihodnje družbe«; Za pravilno razumevanje (in kritiko) Marxovega blagovno-kapitalskega (analitičnega kategorijalnega) sistema (skrajšano M(BKKS); Poskus ustavne institucionalizacije (dvojnega) Marxa (Marxovega nauka) v Jugoslaviji; Kritična analiza poskusa hibridizacije Marxove asocijacije blaga, kapitala, dela in svobodnih individuov v našem ustavnem sistemu (konkretizacija problematizacije)...; Nakazovanje možne rešitve za naše konkretno »medsistemsko« stanje (s »pomočjo« Marxa);

Drugi dio — Dva politična misleca—in dva politična ekonomista o sistemu vrijednosti našeg gospodarstva.

Boris Kidrič — Zgodni teoretik samoupravnega plansko-blagovnega gospodarstva; Vsebine Kidričeve družbenoekonomske misli...; Problematizacija Kidričeve družbenoekonomske misli; Edvard Kardelj in samoupravna družba—gospodarstva...; O nekaterih ishodišnih vprašanih Kardeljeve družbenopolitične in ekonomske misli...; Družbeno politični in ureditveno-organizacijski temelji sa-

moupravno mejene družbe...; Samoupravno organiziranost integriranost gospodarstva (in družbe)...; Mehanizem samoupravnega gospodarstva...; Problematizacija Kardeljeve družbenoekonomske misli...; Koračeva politična ekonomija »Socijalističnega samoupravnega produkcijskega načina...; Vsebinsko (prvo) problemska predstavitev Koračeve politične ekonomije...; Povzeta in dodatna problematizacija Koračeve političnoekonomske misli; Horvatova politična ekonomija socializma; Jedrnata predstavitev Horvatove politične ekonomije socializma; Problematizacija Horvatove »Politične ekonomije socijalizma«;

Treći dio — Učinkovitost jugoslovanskega samoupravnega gospodarstva v teoriji in praksi.

Postskriptum.

II.

2) Iz samog sadržaja može se vidjeti da je knjiga obimnog i za naše sadašnje prilike od posebnog teorijskog i praktičnog značaja. Ona je pisana, kako sam pisac kaže »da pokuša, če je le moguće najti teoretične odgovore za razreševanje poglavitnih problemov naše prakse«. Ona je za autora: »Zame samega je to delo eden od opravljenih »klesčnih« porodov »mojega miselnoga delovanja, katerih sam že nekako navajen. Najteže je v tem primjeru bilo, da sam bil hkrati »porodnica« in »babica«. I imao je autor i što poroditi nakon 25 godina »velikih pričakovanj« in po 44 leti »graditve socijalizma« v Jugoslaviji.

Knjiga je povijesno analitičkog značenja, jer govori o nastanku samoupravno-udruženog rada i njegovoj dogovornoj ekonomiji, koja je takorekuć pokrenula sve negativne ekonomske i društveno-političke procese čije rezultate osjeća cijelo naše društvo. U njoj nalazimo autorove tvrdnje o nerazumijevanju Marxa. o neinventivnom tumačenju njegovih misli, o analizi znanstvenih ekonomskih djela Borisa Kidriča, Edvarda Kardelja, Miladina Korača i Branka Horvata. Nerazumijevanje Marxa i neinventivno tumačenje njegovih misli potvrđuje se u Ustavu SFRJ iz 1974. godine koji je uzrok idejne, društvene, ekonomske i praktične drame koju danas svi proživljavamo, i koja se »končuje po uspehima zelo blizu ničetne točke«. »Tudi to je zapisano v knjigi«.

3) Svih pet spomenutih teoretičara jugoslavenskog društvenog i ekonomskog sistema autor je izabrao, kako sam kaže, po vlastitom nahodanju. Po njemu su to reprezentanti, iako bi možda bilo dobro spomenuti i one koji su se držali umjerenije linije, koji su pokušali makar i »kozmetičkim preparatima« (prijedlozima) ublažiti ili pronaći razumne putove u još sumi teoretskih i praktičnih neadekvatnih i antiekonomskih odredbi. Za autora su E. Kardelj i B. Kidrič glavni ideološko politički kreatori. Njima on još dodaje i V. Bakarića. Tim autorima našeg društvenoekonomskog sistema pripada uloga razvoja sistemskog mišljenja i implementacije toga u tkivo našeg društvenog i privrednog zbijanja do današnjih dana.

Uz bok spomenutih, autor navodi još dvije ličnosti iz užeg Titovog kruga, koji su imali ambicije da budu vodeći polit-ekonomisti ideolozi jugoslavenske teorijske ekonomike. To su: Milentije Popović idejni otac dohodovne ekonomike (rano umro), i Mijalko Todorović, kontraš dohodovnoj cijeni i propagator »specifične cijene proizvodnje«.

III.

4) U svom prvom dijelu izlaganja autor počinje s K. Marxom, njegovom teorijom i aplikacijom te teorije u jugoslavensku praksu. Tako, taj prvi dio, kraj spomenutih poglavlja, ima svoja podpoglavlja. Ona se ovdje navode da bi se u cjelini dobio uvid u kvalitativni sadržaj autorova djela: Uvodno sporočilo in opravičilo; Kako je Marx vsebinsko v že omnjenih treh funkcijah z nami?; Kako je z »uresničivanjem« Marxovih idej v naši družbi in njenem razvoju?; Kako torej drugače razumeti upoštevanje ali uveljavljanje Marxovih idej — načeloma in pri nas?; Kratka, jedrnata predstavitev Marxove kritične družbenoekonomske (političnoekonomske) analitične metode (za naše potrebe);

Smotrnost in aplikativnost Marxove metode; Jednata predstavitev Marxove splošne (standardne) teorije (modela) družbenoekonomskega razvoja in oblikovanja (formiranja) družbe; Splošna načelna in konkretna problematizacija Marxove družbenoekonomske razvojne in ureditvene (formacijske) teorije; Homologi determinizam v Marxovi razvojno-ureditveni teoriji; Linearna časovna odvisnost ter enosmerna zgodovinskoterijalistična kavzalnost; Nova kvantna-relativnosna fizika ter molekularna biologija — za ali proti znanstveni utemeljitvi Marxov razvojno-ureditvene teorije; O ekonomskom dejavniku kot primatnem razvojnem dejavniku; O nekaterih posledica drugačnega pojmovanja ekonomskega dejavnika kot primatne sile; O predhodnim (prelomnih) točkah v preurejanju in razvoju družbe; K novi relativnostno celostni-dijalektički teoretični analizi sveta-družbe; O usodi politične ekonomije sploh, o politični ekonomiji »kapitalizma« in »socializma«; Formiranje nove (prihodnje) družbe kod čiste negacije dosedanje (kapitalistične) družbe; Problemi uresničitve Marxovega čistega negacijskega projekta (sistema); Uvodne opombe in pripombe-konkretna predstavitev Marxove sestopne razlage (analize); Ishodiščno razmišljanje — V sčem so problemi ustavnega uveljavljanja Marxovega nauka oziroma v čem konstruktorji nove Ustave nisu pravilno dojeli Marxovega nauka?; Konkretni primjeri protislovnega poskusa aplikacije Marxovega blagovno-kapitalskega kategoralnega sistema (aparata) v Ustavi in v vsakodnevni gospodarski praksi; Narava Ustavne gospodarske ureditve; Združeno delo in blagovna (tržna) produkcija; Združeno delo in dvojna narava dela v blagu; Kdo je potemtakem pri nas blagovni proizvajalec?; Družbenolastninska zasnova naše družbenogospodarske ureditve; Družbena lastnina, družbeni lastnik — kaj i kdo je to?; Sredstva v družbeni lasti kot »družbeni kapital«; Kakšna kategorija je v ustavnem sistemu minulo delo (MD) ali je kapital?; Družbena lastina kot nelastnina in nedružbena lastnina; Samoupravno sporazumjevanje na području dohodkovnih odnosov nasproti tržno-konkurenčnim, denarno-blagovnim odnosom; Cilj gospodarske delovanja in motiv za gospodarjenjev ustavnem sistemu in v stvarnosti; Mesto planiranja v »socialistični blagovni proizvodnji«; Kaj so produkcijski stroški, ali ni dobička, kaj je je normalna cena?; Problem uveljavljanja načela delitve po delu v ustavni normativni institucionalizaciji; Združevanje dela in sredstev izven tozda in udeležba na dohodku; Problem tveganja, odgovornosti za tržno realizaciju produkcije, za finančno likvidnost, za izgube ter sanacije in stečaji;

I kako se već iz preciznog navođenja podnaslova prvog dijela izlaganja o »Marxu i aplikaciji njegovih misli« u naš privredni sistem, može se razabrati: a) da je autor tom dijelu posvetio nešto više od jedne trećine svog izlaganja i; b) da je autor krenuo u veoma široku i za naše prilike aktualnu sistemsku problematiku. To što je autor posvetio toliko prostora analizi Marxovih misli posve je opravdano i normalno, jer su misli (teorija) K. Marxa bili izvorište Jugoslavije, pa je i potrebno bliže upoznati se, s naukom Marxa te da se vidi gdje su nastale greške koje danas osjećamo u nefunkcioniranju postojećeg sistema. Černe te greške navodi i analizira ih. *Te su greške po njemu nastale uglavnom iz želje da se ideološka reforma društva mora brže i dalje razvijati u pravcu postizanja Marxove »asocijacije proizvođača« dakle jedne od vrhunsko željene faze društvenog razvitka koje »nota bene« nije dostiglo ni društvo s najdužim »socijalističkim stažem«, a ni postojeći drugi socijalistički sistemi ili zemlje u kojima su socijalisti na vladi.* Velika se želja nije mogla jednostavno ostvariti, pa se pokušalo hibridizacijom Marxovog asocijativnog socijalizma robe, kapitala i rada i slobodnih proizvođača stvoriti »ugledni društveno-ekonomski sistem, koji bi bilo kako da je bio postavljen, donosio, kao što je to praksa dokazala, pogubne rezultate za društvo i njegovo privređivanje. Dakle, preambiciozna želja uz još nedovoljno poznavanje Marxovih ideja i novih teoretskih misli postmarxovog doba, doveli su do onog što danas imamo i u čemu se mučimo i razbuktavamo strasti oko toga ko je kriv i kako sve to promijeniti najbrže i najefikasnijim načinom.

U drugom dijelu riječ je o političkim misliocima B. Kidriču i E. Kardelju i dvojici politekonomista: Miladinu Koraču i Branku Horvatu. Tom dijelu svog izlaganja autor je posvetio više od polovice prostora i time podigao aktualnost analize na visoku razinu interesovanja. Podteme izlaganja dokazat će

rečeno: O potrebi in pomenu razvijanja marxističke ekonomske misli; O razvoju nove družbene in gospodarske ureditve; O novi gospodarski in politični demokraciji; O splošni lastnini kot socialistični (družbeni) lastnini; O naravi in vlogi blagovno-denarnih odnosov; O planiranju; O denarno-cenovnem mehanizmu; O delitvi; Problematizacija Kidričeve družbenoekonomske misli; Uvodno razmišljanje o Edvardu Kardelju in njegovom delu; Dve obdobji v razvoju Kardeljevega idejnega družboslovnega snovanja; Kardeljeva ločitev od sovjetskega modela ureditve ter približevanje Marxovoj asocijaciji; Zgodovinske razvojne tendence k samoupravljanju oziroma k socializmu ter vprašanja prehodnega obdobja; Tehnokratska, birokratska, etatiistična nevarnost ter prihodnost socialistične samoupravne družbe; Ishodiščnja Kardeljeva formula (shema) samoupravno urejene družbe; Usoda blagovne oblike samoupravnega gospodarstva oziroma trga; Dohodek in dohodkovni odnosi; Ishodiščnja shema integracije; Oblike samoupravnega organiziranja združenog dela; Medsektorsko proizvodno-trgovinsko-bančno sodelovanje-povezovanje; Povezovanje-združevanje sredstev (družbenega) kapitala, dohodka in dela; Samoupravno dohodkovno, interesno povezovanje združenega dela v materialni proizvodnji v družbenih dejavnosti; Teritorialna raven povezovanja dela in sredstev; Načelno o mehanizmu (funkcioniranju) samoupravnega gospodarstva; Mehanizem planiranja v samoupravnem gospodarstvu; Mehanizem cen v samoupravnem blagovnem gospodarstvu; O nekaterih pomembnih ishodiščnih vprašanjih Kardeljevega družbenopolitičnega in ekonomskega mišljenja ter delovanja; E. Kardelj i K. Marx; socializem (komunizem) v Marxovi perspektivi v Kardeljevi konkretizaciji; Preverjanje ishodiščnih predpostavk Kardeljevega delavsko samoupravnega systemskega konstrukta; O Kardeljevi »formuli«: $DL = MD = DK$; Od dohodkovnih odnosih in delitvi dohodka; Delitev dohodka tozda in osebnih dohodkov (OD) Motivacija dohodka; socialnopolitične sistem omejitve za oblikovanje dohodkovnega sistema; O mehanizmu samoupravnega gospodarstva; Vsebinska (prvo)problemska predstavitev Koračeve politične ekonomije; O politični ekonomiji nasploh in o politični ekonomiji socializma; Ali obstaja »socialistični samoupravni produkcijski način« in politična ekonomija ekonomija o njem?; O metodi (pisanja) politične ekonomije socializma; O nekaterih konceptualnih Koračevih kategorijah politične ekonomije »socialističnega samoupravnega produkcijskega načina«; Marxova asocijacija svobodnih proizvajalcev in Koračev samoupravni sistem; Družbena lastnina, samoupravljanje, blagovna produkcija i motiv dohodka; Problemi integracije samoupravno decentraliziranega gospodarstva; Zakon vrednosti kot vrednosni sistem za objektivno alokacijo in kombinacijo produkcijskih faktorjev; Dohodkovna cena kot normalna cena samoupravnega sistema; Akumulacija, koncentracija in združevanje sredstev in dela; O samoupravnem planiranju; Realnost Koračeve politične ekonomije »socialističnega samoupravnega produkcijskega načina«?; Ishodiščno nesodobno pojmovanje gospodarske dejavnosti; Za kako blagovno gospodarstvo gre?; Ječrnata predstavitev Horvatove politične ekonomije socializma; Klasifikacija sodovnih družbenoekonomskih sistemov; Podrobnejša predstavitev kapitalizma in njegove zanikanje; Horvatovo iskanje alternative ter njegova teorija prehoda k socializmu; Želenost samoupravne oziroma socialistične družbe kot pravičnejše družbe; Socialistična blagovna produkcija-plan s trgov; Analitično primerjanje organizacije in učinkovitosti ter družbenoekonomskih redov; Uresničeni socializam in obdobje po njem?; Horvat kot politični ekonomist socializma-marxist; O nekaterih splošnih metodoloških in teoretičnih vprašanjih Horvatovega dela; Horvatova politična ekonomija; posebej politična ekonomija socializma; Porajanje in razvoj kapitalizma; O etatizmu; Teoriji prehoda; O Horvatovem samoupravnem socialističnem organizacijskem modelu; Socialistična blagovna (tržna) produkcija; Trg kot alokator in distributor; Motiviranost in stimuliranje; Dve vrsti porabe družbenega produkta; Socializem kot svobodna, egalitarna, idealna družba; Načelno o Horvatovi teoriji delitve; O Horvatovi delitvi dohodka-konkretno; O Horvatovi strukturi dohodka; Obdobje socializma in obdobje po njem?;

U tom dijelu izlaganja »Dva politička mislioca i dva polit ekonomista« autor, kako se to može razabrati, analizira društvenoekonomsku misli B. Kidriča, Edvarda Kardelja te djela Miladina Korača i Branka Horvata. To su u pravom smislu, kako to uostalom i sam autor kaže »reprezentanti politekonomske« misli u nas. B. Kidrič kao začetnik reforme našeg privrednog i društvenog siste-

ma poslije Kominforma. On je nosilac ideje o »Predaji tvornica radnicima na upravljanje« pa sve do njegove rane smrti i njegova je vodeća ideološko politička funkcija u privredi Jugoslavije. Njegova embrionalna teorija samoupravnog sistema velik je preokret od njegovih gledanja od prije pa poslije i poslijeratnog vremena. Prije i poslijeratno shvaćanje socijalističkog privređivanja »sovjetskog modela« napustio je da bi se bez poznavanja postojećih novih radova socijalističkih teoretičara, posebno između dva svjetska rata, bacio u kreiranje novog socijalističkog sistema, istina, u koordinatama ortodoksne (sovjetske) političke ekonomije socijalizma. U daljnjem razvoju tog sistema omela ga je rana smrt. Poslije njega je određeno vrijeme vakuum u daljem kreiranju sistema i to sve do pojave E. Kardelja, koji se u privredna sistemaska pitanja samoupravnog socijalizma uključuje kasnije, tamo negdje krajem šesdesetih odnosno početkom sedamdesetih godina.

30 posto (nešto više) svoje knjige autor je poklonio analizi Kardeljevih djela i njegovom utjecaju na izgradnju samoupravnog društva i njegove ekonomije. Pisac za Kardelja kaže da je njegova uloga u toj izgradnji važna iz dva razloga: Prvo, Kardelj se koncem 1960. godine angažira i odlučno utječe na preusmjerenje ekonomskog sistema (iz 1965. godine). Taj sistem kojeg je on nazvao samoupravni poduzetnički sistem u kojem je tržišnost trebala u pravom smislu doći do izražaja udaljava od zamišljenog »socijalizma«. Za njega je taj sistem tehnobirokratska stanputica za razliku od pravog radničkog samoupravljanja. S tim u vezi treba spomenuti radničke amandmane na Ustav iz 1963. godine, koji se izravno tiču neposrednog radničkog upravljanja. Drugo: Kardelj uz asistenciju V. Bakarića pokušava izvesti protureformu s idejnom potkom Marxove embrionalne apstraktno negacijske teorije »asocijacije slobodnih proizvođača«, koja je načelno zanijekanje tržišnog poduzetničkog ekonomskog sistema. Rezultat tog Kardeljevog teorijsko aplikativnog rada je samoupravni slobodno udruženi rad« koji je Ustavom od 1974. dobio i svoj ustavno normativni oblik. Dalja i obimnija problematizacija Kardeljeve teorije znači posredno i problematizaciju pojedinih kategorija odnosno odluka samog Ustava. Za E. Kardelja autor kaže da je on nedvojbeno prvi političar-ideolog koji je pokušao u cjelini i na potpuno nov način projektirati temelje društveno političkog i ekonomskog razvoja Jugoslavije. U svom prvom vremenu djelovanja on je pod utiskom »sovjetske političke ekonomije« da bi u drugoj svojoj radnoj fazi pod djelovanjem Kominforma (1948.) napustio tu orijentaciju i obračunao se s etastički birokratskim sistemom. Od tada njegove misli idu K. Marxu (mladom) i njegovom »asocijativnom socijalizmu«. U razradi svojih misli Kardelj skoro u svakom svom tekstu upozorava na tri grebena na koje se može nasukati socijalistički samoupravni razvoj zemlje: 1) tehnokracija, 2) birokratizam i etatizam i 3) klasični (parlamentarni) liberalizam koji je u stanju društvo usmjeriti u buržoasku demokraciju.

Još za života E. Kardelja i V. Bakarića, Miladin Korać autor je 3 knjige »Socijalistički samoupravni način proizvodnje«. Za njega Černe kaže da je neke vrsti pokusnog pilota koji se sa svojim knjigama (kao Marx) i u njima iznijetim idejama pokušava aterirati med jugoslavenske ekonomiste i studente ekonomije, dok Horvat zaokružuje samoupravljanje u svojoj političkoekonomskoj viziji u samoupravni socijalizam. Dok Kidrić i Kardelj kao dva životna i borbena istomišljenika-drugova, takorekuć svjesna politička učenika Marxa III. Internacionale, trasiraju puteve razvoja društvenog i političkog sistema — istina s nekim jugoslavenskim specifičnostima, Korać je jedan od prvih jugoslavenskih politekonomista maksističke orijentacije, koji pokušava ortodokсно razložiti »socijalistički samoupravni proizvodni odnos«, a Horvat kako sam kaže »penjući se Marxu na ramena i tada u ime marksizma, ali i bez Marxa, s više gleda i kritizira sve druge teorije o socijalizmu.

Koraćevu političkoekonomsku misao Černe problematizira u dva smjera: po znanstvenosti i realističnosti njegovog koncepta »socijalističkog produkcijskog načina« i po pokušaju institucionalizacije odnosno operacionalizacije njegovog sistemskog modela. Interesantno je to analiziranje, a još su interesantniji sami rezultati do kojih je došao svojom strpljivošću i upornošću autor kritike.

Na kraju drugog djela predmet kritičke analize je Horvatova »Politička ekonomija socijalizma«. Za nju Černe kaže da je: »...naslov dela ni točan oziroma da ni v skladu s Marxovim pojmovanjem politične ekonomije kot kritike družbenih produkcijskih načinov in seveda tudi kritike njegovih teorij. Ugotoviteh bi bila nepomembna, če ne bi prav od tod izhajala vrsta avtorjevih analitičnih napak in težav. Tu bom navedel le nekatere. Horvat družbeni razvoj periodizira drugače kot Marx, ki ga je periodiziral na podlagi produkcijskih načinov. To je eden od razlogov da Horvat npr. z Marxovo teorijo produkcijskih načinov ne mora razložiti pojavljanje etatizma. Ne more pa tudi razložiti, kot smo že ugotovili, nujnosti prehoda iz kapitalizma in etatizma v socijalizem, ki ga utemeljuje s premaknitvijo zadovoljenja potreb nižje k potrebam višje vrste. Da ne pozabim omeniti današnje razvejane neomarxistične teorije, ki se utvarja, drugače kot Horvat, s teorijo prehoda, na temeljih artikulacije produkcijskih načinov, z uvajanjem svetovnega kapitalističnega sistema itd. Vse to me navaja k sklepu, da je za vsebino Horvatovega dela morda celo »ekonomska sociologija« pretiran naziv; boljši bi bil »socialna politična filozofija«.

Svakako je u Horvatovoj političkoj ekonomiji socijalizma premalo Horvata — »dobroga« ekonomista a previše Horvata — ambicioznog filozofa-sociologa i tu politologa odnosno političara i ideologa Horvata kojem je sovjetski tip uređenja kao trn u peti. Njegovo bi djelo zbog toga mogli okarakterizirati kao »duhovito časkanje o patologiji nekog socijalizma (Černe).

U trećem dijelu *Učinkovitost jugoslovanskoga samoupravnoga gospodarstva u teoriji in praksi* autor raspravlja: O družbenoekonomskoj teoriji in njejni dvojni praksi; O nekaterih splošnih vprašanih učinkovitosti sistema gospodarstva; Učinkovitosti samoupravnoga gospodarstva kot posebnoga družbenoekonomskoga sistema oziroma gospodarstva posebnega tipa v teoriji; Poskus moje empirično-analitične predstavitve učinkovitosti našega samoupravnoga gospodarstva; Ocena teorije »štirih« z vidika predpostavljene in dejanske učinkovitosti našega samoupravnoga gospodarstva; Postscriptum.

Autor na samom početku izlaganja spominje da u društvenoekonomskoj teoriji postoji dvojna praksa. Prva, normativna institucionalizacija i druga, pomnožena realizacija izražena u tipičnom, autonomnom ravnanju i ljudskom djelovanju, kvantitativno predstavljena u zakonitosti odnosno u povijesnim nizovima odnosno trendovima. Po prvoj praksi oživotvorene su ideje E. Kardeľja u Ustavu od 1974. godine zbog čega i rezultati koje imamo nisu nikakvo čudo i neočekivani. Dakle nikakva praksa pa nikakva ni teorija umjesto obrnutog. U daljem svom analiziranju autor objašnjava i inozemne autore koji se bave našim sistemom. To su Ward, E. Domar i J. Wanek. Ističe i stavove naših kritičara, posebno Wardove teorije Ilirskog poduzeća. U pokušaju empiričko-analitičke analize autor nam predstavlja kapitalne ekonomske podatke efikasnosti našeg gospodarenja od 1948. godine, pa sve do 1987. godine. Ne treba posebno isticati poraste i padove efikasnosti, jer ih znamo i na mnogo strana su objavljivani.

IV.

Ocjenjujući na kraju knjige teoriju »četvorice« sa stajališta stvarne efikasnosti samoupravnog privređivanja a da pri tom ne ulazi u raspravu da li je i koliko je naše društvo samoupravno, autor konstatira: 1) da se naš sistem uglavnom kritikuje po stranim ekonomistima a mnogo manje od naših-jugoslavenskih; 2) da su se naši kritičari najviše a i sada se najviše bave pojedinostima a ne cjelinom sistema; 3) da kod sve četvorice teoretičara (naših) više projevavaju optimistički umjesto entuziastičnih stavova te nada da je taj sistem između dva postojeća, originalna novost — treći sistem (po Horvatu »samoupravno socijalistički«).

Kako kod ni jednog autora nema performanci o efikasnosti djelovanja samoupravnog privređivanja, pa zbog toga nema ni potvrde o bilo kakvom učinku i potvrdi svojih misli, to se autor ponovno vraća Marxu koji govori da je svaka politekonomska analiza-sistemska kritična analiza nužnost kao disciplina,

koja u prvom redu otkriva protuslovlja sistema i tako nas upozorava da se sistem privređivanja ne može stvarati napamet, a zatim kao drugo, ekonomske kategorije su kao opći pojmovi o objektivnim, tipičnim i mnogoznačnim privrednim pojavama, misaoni produkt razvoja koji moraju imati kompletno razvite razmjere za svoju autonomnu reprodukciju.

U »Postscriptumu« autor se izvinjava što nije dao svoj prijedlog društvenog sistema. Razlozi tomu su u tome što bi time knjiga bila predebeli pa i preskupa. On će je napisati kao posebnu knjigu. Pri tome ali i napominje da je dosta toga već i pisao u različitim člancima što bi sada u malo morao mijenjati.

I sada, sasvim na kraju autor konstatira da je poslije 25 godina očekivanja od proglašenja Novog Ustava 1974. godine i izgradnje socijalizma u Jugoslaviji sve izmaklo što je obećano, izrečeno i zapisano i normirano. Malo je izvršeno kao da smo zaboravili da smo na to bili dužni. Iz ideoloških i političkih htijenja i težnje čuvanja postignutog pokušano je napamet oblikovati (anti) sistem.

Taj (anti)sistem — dohodovna ekonomija, pokrenula je kao »privredni sistem branilac socijalizma« svu silu negativnosti u društvenim procesima, preokrenuo je sve pozitivne u negativne ekonomske i društvene aktivnosti i time pokopao mnogo toga dobrog.

Eto to se može pročitati u autorovoj knjizi.

— — —

U tom napisanom prikazu knjige opisan je u posve grubom načinu sadržaj knjige. Mnogo je toga još interesantnije za opisivati, no prikazivač si u zadatak uzeo prikazati ono najbitnije što je u knjizi. No, da to ne bude manjkavo prikazan je kompletni sadržaj knjige, tako da će serioznom čitaocu biti mnogo bogatije prikazano to autorovo djelo.

Dati sud o knjizi jednostavno je, gledajući to, s jedne strane, i to čitacca kojeg interesiraju kritički prikazi razvitka našeg društveno ekonomskog sistema. Međutim, pravi sud, sud o navodima autora o djelima »četvorice« o njihovoj ulozi i pravilnom tumačenju njihovih ideja i njihovih knjiga, može uslijediti samo, kako to sam autor kaže, od ljudi koji su studiozno pročitali sve knjige društveno-ekonomskog sadržaja rečenih autora. Za vjerovati je da će to i uslijediti jer je knjiga F. Černea uistinu izazovna u svojim konstatacijama.

Knjigu treba pročitati, jer će se iz nje moći mnogo toga saznati, a i naučiti. Prof. Černe je svojom knjigom zadužio našu ekonomsku javnost i mislim pokrenuo kogač naprijed u stvaranju našeg društveno ekonomskog razvitka. Treba čekati, a nadamo se ne za dugo, nastavak te knjige o oblikovanju sistema. Tada će rad prof. Černea zaokružiti njegov dosada već plodonosan i zapažen rad na teorijskom oblikovanju jugoslavenske socijalističke samoupravne prakse.